

Professionele leergemeenschap

Leren van spel

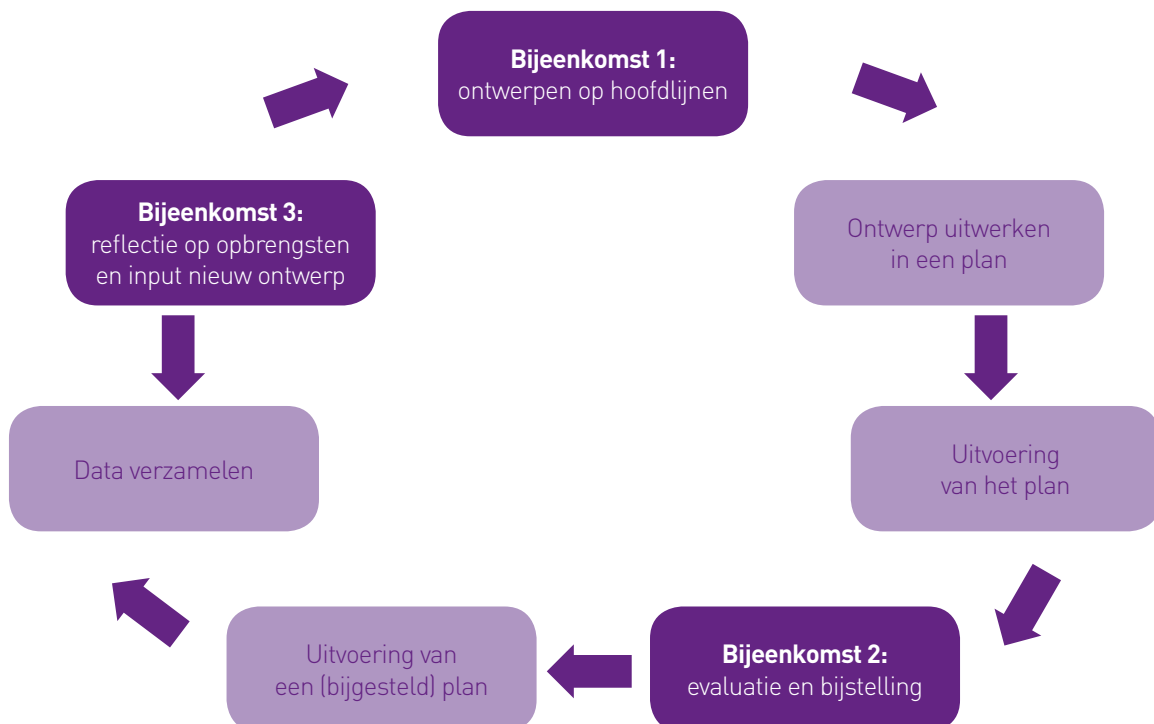
In het tweejarige project 'Leren van Spel' werken de hogescholen Windesheim, Stenden en Saxion samen met professionals uit de kinderopvang en de onderbouw van basisscholen in professionele leergemeenschappen. Samen ontwerpen zij rijke speelleersituaties. Wat levert dit op?

Ingrid Zijlstra en **Cathy van Tuijl** zijn respectievelijk als hoofd-docent/onderzoeker en lector werkzaam bij het lectoraat Gedrag- en Leerproblemen, Academie Pedagogiek en Onderwijs van Saxion Deventer

De professionals werken samen in een professionele leergemeenschap (PLG) gericht op peuters en kleuters of op kleuters en leerlingen van groep 3. Samen ontwerpen zij rijke speelleersituaties. Door groep- en schooloverstijgend samen te werken, kan een doorgaande lijn worden bevorderd. In dit project is gekozen om doelen op het gebied van taal, rekenen en zelfregulatie te verweven in rijke speelleersituaties, aangezien dit belangrijke onderwerpen in het onderwijs zijn (Van Keulen & Venema, 2016). In het onderzoek over dit project wordt onder meer gekeken naar de veranderingen in het handelen van de professionals en de ontwikkeling van de kinderen. De ontworpen speelleersituaties zullen worden gebundeld in een handboek (zie www.lerenvanspel.nl). Het is nog te vroeg voor resultaten, maar het is wel interessant om de eerste ervaringen in de PLG van groep 1, 2 en 3 van openbare basisschool De Esmarke in Enschede te beschrijven.

Wat is een PLG?

De school wordt steeds meer gezien als een plaats waar zowel leerlingen als leerkrachten leren (Schenke & Heemskerk, 2016). De focus van een PLG is zowel gericht op het leren van leerlingen (in plaats van lesgeven) als op het leren van elkaar. Vanuit een kritische houding en een gedeelde visie gaan leerkrachten samen onderwijs vormgeven, evalueren en verbeteren (DuFour, DuFour, Eaker, & Many, 2016). Een PLG bestaat uit een samenwerkend team van leerkrachten uit meerdere groepen. De samenwerking is doelgericht om het leren van leerlingen te verbeteren. Iedereen gaat na een PLG-bijeenkomst concrete acties uitvoeren in de eigen groep, om deze gemeenschappelijke doelen te bereiken. Verbetering van leren wordt in PLG-bijeenkomsten bereikt door een cyclisch proces van ontwikkelen, uitvoeren, gegevens verzamelen, evalueren, aanpassen, uitvoeren, evalueren (zie figuur 1 hieronder voor

Figuur 1 – Schema van de drie PLG-bijeenkomsten binnen een cyclus (Van Keulen & Venema, 2016)

• Foto's: Tom van Limpt

Ontwerp een krachtige speelleersituatie met doelen op het gebied van taal, rekenen en zelfregulatie

een schematische weergave hiervan). De verbeteringen worden beoordeeld op basis van bereikte resultaten (DuFour et al., 2016).

Succesfactoren van een PLG

Leclerc, Moreau, Dumouchel en Sallafranque-St-Louis (2012) noemen vijf praktische succesfactoren van een PLG: tijd, gedeelde visie, ondersteuning, betrokkenheid en aanmoediging. Schenke en Heemskerk (2016) wijzen daarnaast op het belang van een interne of externe begeleider/onderzoeker (zie figuur 2 onder aan deze pagina). Deze begeleider/onderzoeker levert in de school een bijdrage aan kennisvermeerdering, vanwege de toegang tot wetenschappelijke theorieën en specialistische kennis over onderzoek en het analyseren van gegevens (Schenke & Heemskerk, 2016).

Een PLG en 'Leren van Spel'

Binnen het project 'Leren van Spel' zijn vanuit de hogescholen per locatie PLG-begeleiders/onderzoekers aangesteld. Zij begeleiden en onderzoeken elk één of meerdere PLG's). Voor een PLG is een vaste opbouw en een vast format van belang (Van Oudheusden, Venema, Van Ameijde, & Goei, 2017). In het project vinden op elke locatie drie cycli plaats van ieder drie PLG-bijeenkomsten van twee uur. Eén cyclus duurt acht tot tien weken. Er zijn in totaal negen PLG-bijeenkomsten. Na elke bijeenkomst wordt op een planningsformulier het

ontwerp van de rijke speelleersituatie ingevuld (download het planningsformulier van www.hjk-online.nl/planningsformulier).

1. **Ontwerp van een nieuwe krachtige speelleersituatie met doelen op het gebied van taal, rekenen en zelfregulatie.** Dit ontwerp wordt vervolgens in de deelnemende groepen uitgevoerd.
2. **Evaluatie en bijstelling op basis van ervaringen in de groepen en verzamelde gegevens.** Daarna uitvoering van het bijgestelde ontwerp in de groepen en verzamelen van data.
3. **Evaluatie en borging van de rijke speelleersituatie** en bespreking van leerwinsten. >>

Succesfactoren

Tijd maken en krijgen voor geplande en gestructureerde bijeenkomsten.
Gedeelde visie met heldere verwachtingen en prioriteiten.
Aanwezigheid directielid voor het leiden van de bijeenkomst ('support & follow-up').
Betrokkenheid van leerkrachten bij besluitvorming door een directielid.
Aanmoediging en stimulerende rol van een directielid en een begeleider/onderzoeker.

Figuur 2 – Succesfactoren van een PLG (Leclerc et al., 2012; Schenke & Heemskerk, 2016)

De PLG van De Esmarke

In de PLG van basisschool De Esmarke participeren alle leerkrachten van groep 1, 2 (twee groepen) en 3 (twee groepen), de adjunct-directeur/intern begeleider en de PLG-begeleider/onderzoeker van Saxion. De PLG-begeleider behandelt tijdens de PLG-bijeenkomsten de vaste agendapunten van de cyclus (zie figuur 1 op pagina 4). Bespreekpunten en afspraken legt zij vast in notulen. De PLG-begeleider heeft video-opnamen in de speelleersituatie gemaakt. In de PLG wordt hiermee de spelbetrokkenheid van een aantal leerlingen vastgesteld (met de Leuvense BetrokkenheidsSchaal). Leerkrachten hebben ook foto's en filmpjes van de speelleersituatie gemaakt. Op basis hiervan worden de spelontwerpen geëvalueerd en bijgesteld wat betreft inrichting en begeleiding. Voor verdieping en praktische ideeën heeft de PLG-begeleider artikelen ingebracht, bijvoorbeeld over het begeleiden van het spel (Quinten, 2017; Van der Zalm, Boland, & Damhuis, 2018). De adjunct-directeur/intern begeleider ondersteunt en faciliteert. Zij bestelt nieuwe spelmaterialen, stimuleert de leerkrachten en coördineert.

De leerkrachten zijn enthousiast en leergierig. Per groep maken de leerkrachten één speelleersituatie (voor groep 1/2 en voor groep 3). Dit ontwerp wordt vastgelegd in het planningsformulier.

Vervolgens maken de leerkrachten een start met de inrichting in hun eigen groep. De leerlingen mogen materialen meenemen. Voorbeelden van ontworpen speelleersituaties zijn het herfstbos, de supermarkt, de decemberwinkel, de dierenartspraktijk, het tuincentrum en de camping met ijssalon. In beide groepen 3 is te weinig ruimte voor een speelleersituatie, maar de leerkrachten komen tijdens een PLG-bijeenkomst op het idee om hiervoor samen een tegenoverliggend speel-lokaal in te richten.

In beide kleutergroepen is de speelleeromgeving in de plaats gekomen van de traditionele 'bouwhoek' en 'poppenhoek'. Bij de evaluatie in de PLG vertellen de leerkrachten dat hierdoor meer meisjes en jongens samenspelen in rollenspel. De leerlingen laten hierdoor gevarieerder en 'rijker' spel zien. De basis van 'de winkel' komt terug in meerdere ontwerpen. De winkel blijkt namelijk

heel geschikt voor het integreren van doelen op het gebied van taal, rekenen en zelfregulatie. De leerkrachten brengen elkaar tijdens de PLG op ideeën: er komen woorden en prijzen bij de producten, er zijn openingstijden (taal en rekenen) en er gelden regels in de winkel (zelfregulatie). De leerkrachten besluiten om voor alle groepen een echte kassa met 'echt' geld aan te schaffen. Doelen op het gebied van zelfregulatie ontstaan in de PLG vooral tijdens de evaluatie. De kassa is zo'n groot succes dat er ruzies ontstaan. Iedereen wil namelijk de kassamedewerker zijn. Daarnaast gaan sommige leerlingen te ruw om met de kassa. De leerkrachten bedenken hoe zij kunnen stimuleren dat er meer rollen worden gespeeld in de winkel en hoe leerlingen zich langer aan hun rol houden. De kassamedewerker krijgt een 'winkeljasje' aan, er is een schort voor de medewerker en de klant draagt een mandje. Ook komen er regels voor de omgang met de kassa.

De eerste ervaringen

De PLG-begeleider heeft een vragenlijst ontwikkeld op basis van de 'succesfactoren van een PLG' (zie figuur 2 op pagina 5), om een idee te krijgen hoe deze deelnemers het werken in een PLG hebben ervaren. Alle zeven PLG-deelnemers hebben de vragenlijst na de laatste bijeenkomst anoniem ingevuld. Samengevat blijkt dat de PLG-deelnemers overwegend positief zijn wat betreft gedeelde visie, ondersteuning, betrokkenheid en aanmoediging. De deelnemers vinden het prettig om als groepen 1 tot en met 3 samen speelleersituaties te ontwerpen, ook in het kader van een doorgaande leerlijn. Samen ontwerpen is leuk, maar het is ook belangrijk om dit samen

Zes kenmerken van PLG's

1. Focus op leren van de leerling.
2. Een samenleercultuur, gericht op leren door iedereen.
3. Gezamenlijk onderzoek naar de beste praktijkvoorbeelden en naar de eigen praktijksituatie.
4. Actiegericht: leren door te doen.
5. Een voortdurend streven naar verbetering.
6. Resultaatgericht.

Bron: DuFour et al. (2016)

Een voorbeeld van een ontworpen speelleersituatie is het tuincentrum

te evalueren. De PLG biedt meer ruimte voor overleg, voor het delen van ervaringen, maar ook om elkaar aan te spreken op afspraken. Door een sfeer van vertrouwen en openheid kan (kritische) feedback worden gegeven, inhoudelijke diepgang worden gecreëerd en motivatie en betrokkenheid worden vergroot. De schoolleider (intern begeleider) speelt een faciliterende en stimulerende rol. Ook uit onderzoek blijkt dat de schoolleider essentieel is voor de ondersteuning van leerkrachten. De begeleider/onderzoeker zorgt voor input, inspiratie en verdieping.

Over de factor tijd is een aantal deelnemers minder enthousiast. De leerkrachten werken parttime, waardoor niet iedere PLG-deelnemer bij alle bijeenkomsten aanwezig is geweest. De PLG-bijeenkomsten verlopen volgens een cyclus (zie figuur 1 op pagina 4). Enerzijds is dat prettig, anderzijds zijn de PLG-deelnemers (en de leerlingen) soms eerder toe aan een nieuwe speelleersituatie. De PLG-bijeenkomsten en de voorbereidingen vinden plaats na schooltijd. Soms kunnen de leerkrachten onvoldoende tijd hiervoor vrijmaken. In een aantal open vragen geven de leerkrachten aan dat zij door de PLG-deelname hebben geleerd om met elkaar rijkere speelleersituaties te creëren. Ze gebruiken hiervoor nieuwe (en 'echte') materialen met meer uitdaging, en dit zorgt voor meer betrokkenheid in spel. In de speelleersituatie werken alle leerlingen spelenderwijs aan doelen op het gebied van taal, rekenen en zelfregulatie. De leerkrachten van groep 3 vragen zich wel af hoe zij in het volle dagprogramma tijd vrij kunnen maken (bijvoorbeeld bij taal en rekenen) voor spel. De meerwaarde van PLG-deelname is dat leerkrachten ideeën en ervaringen delen,

samen speelleersituaties ontwerpen met ingebedde doelen, dit op papier zetten, evalueren en zorgen voor borging van het speelleerontwerp. Leerkrachten stimuleren, motiveren en leren van elkaar in de PLG.

Actieve rol

In het afgelopen schooljaar hebben de PLG-deelnemers van basisschool De Esmarke uit de groepen 1, 2 en 3 samen met de intern begeleider een aantal krachtige speelleersituaties ontworpen, uitgevoerd en geëvalueerd. Het accent van de ontwikkeling heeft vooral gelegen op de inrichting van de speelleersituatie, inclusief nieuwe uitdagende materialen. Leerlingen hebben een actievere rol gekregen bij de inrichting. Alle leerkrachten vinden het belangrijk dat het spelen een grotere rol krijgt in de onderbouw (tot en met groep 3). Ze zijn trots op de gezamenlijk ontworpen speelleersituaties. Zij zien meer mogelijkheden voor leerlingen om tijdens spel te werken aan doelen op het gebied van taal, rekenen en zelfregulatie. Dit schooljaar kunnen de PLG-deelnemers in de ontworpen speelleersituaties specifiek omschrijven aan welke doelen leerlingen werken en hoe de leerkrachten dit spel kunnen begeleiden en stimuleren. Zo zal het leren en spelen nog meer worden verweven. 🌟

Met dank aan de leerkrachten van groep 1 tot en met 3 en de intern begeleider/ adjunct-directeur van openbare basisschool De Esmarke te Enschede.

Meer weten?

Op de website www.lerenvanspel.nl is nadere informatie over het project 'Leren van Spel' te vinden. Op deze website zullen binnenkort ook praktische uitwerkingen verschijnen, zoals kennisclips, ideeënboek, foto's en filmpjes van rijke speelleersituaties. Nadere informatie over openbare basisschool De Esmarke te Enschede is te vinden op: www.obsdeesmarke.nl. De Leuvense BetrokkenheidsSchaal (LBS) wordt beschreven op: www.poraad.nl/themas/werkgeverszaken/hrm/professionalisering/leuvense-betrokkenheidschaal-lbs.

Literatuur

- DuFour, R., DuFour, R., Eaker, R., & Many, T. (2016). *PLG: leraren leren samen*. Rotterdam: Bazalt.
- Keulen, H. van & Venema, M. (2016). *Leren van spel. Nieuwsgierigheid, zelfsturing en leren bij jonge kinderen in rijke spelsituaties*. Almere: Windesheim Flevoland. Lectoraat Leiderschap in Onderwijs & Opvoeding.
- Leclerc, M., Moreau, A.C., Dumouchel, C., & Sallafranque-St. Louis, F. (2012). Factors that promote progression in schools functioning as a professional learning community. *International Journal of Education Policy & Leadership*, 7(7), 1-14.
- Oudheusden, M. van, Venema, M., Ameijde, H. van, & Goei, S.L. (2017). *Draaiboek begeleiden van een PLG. RAAK-project Leren van Spel*. Almere: Windesheim Flevoland.
- Quinten, L. (2017). Eerst volgen en daarna pas sturen. *HJK*, 45(1), 22- 25.
- Schenke, S. & Heemskerk, I. (2016). De deur van het klaslokaal open: leraren leren in de school als professionele leergemeenschap. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 55(2016), 565-575.
- Zalm, E. van der, Boland, A., & Damhuis, R. (2018). Aansluiten bij doen-alsof spel. *HJK*, 45(7), 4-7.